

INTEGRACIJA U PRIVREDI SA GLEDIŠTA POTREBA ODBRANE

U svakoj razvijenijoj privredi pojavljuju se razni vidovi integracije proizvodnih, prometnih i uslužnih kapaciteta koji omogućavaju njihovo efikasno korišćenje, u skladu sa savremenim nivoom razvoja proizvodnih snaga. Ovo je pitanje u nas postalo vrlo aktuelno, jer su procesi integracije u današnje vreme napredovali i u perspektivi treba da zauzmu značajno mesto u nastojanjima da se uravnoteži i ubrza razvoj naše privrede.

U ovom članku se integracija razmatra sa gledišta odbrambenih priprema u privredi, iznete su njene pojave u prošlom ratu, kao i neki problemi koji bi s njom u vezi verovatno nastali u eventualnom budućem ratu.

Proces integracije naročito je ubrzan za vreme drugog svetskog rata. U SAD su u toku tog rata velike firme, kao nosioci ugovora za finalne artikule, putem kooperacije integrisale veliki broj manjih preduzeća. Tako je u prerađivačkoj industriji 1939. god. bilo 51,7% od ukupno zaposlenih u preduzećima sa manje od 500 radnika, a 1944. svega 38,1%. U nekim granama je ova razlika još veća. Preduzeća sa više od 10.000 radnika obuhvatala su 1939. svega 13%, a 1944. godine 31% od ukupnog broja zaposlenih. Stotinu najvećih kompanija zaključilo je 67,2% a 10 najvećih kompanija 30,4% svih ugovora. Od 1940. do 1948. u SAD je fuzionisano oko 2.500 samostalnih preduzeća sa ukupnom aktivom od oko 5,2 milijarde dolara. No, treba imati u vidu da se pri tome nije radilo samo o kooperaciji i koncentraciji proizvodnje nego i o centralizaciji kapaciteta koja je rezultirala iz borbe monopola da iskoriste rat za dalje širenje na račun malih preduzeća.¹

U prošlom ratu bilo je dosta primera uspešne kooperacije. Dženerel Motors je od 124 elementa 20 mm brzometnog topa dao 122 elementa na izradu u 45 raznih preduzeća. Krajsler je proizvodio kod kooperanata 3.600 elemenata tenka od svega 4.500 elemenata, 5.881 elemenat bombardera Martin B-26 od 11.542 elementa, 306 elemenata žiroskopa od svega 406 elemenata. Ukupan broj liferanata ove kompanije porastao je od 1.600 u 1939. g. na 7.079 na kraju rata. Ti kooperanti su bili u 856 gradova i 39 država (od toga 782 velika, 1.607 srednjih i 4.690 malih preduzeća).² Leteće tvrđave rađene su u 248 velikih fabrika u 80 gradova.³

¹ Gornji primeri su uzeti iz ruskog prevoda knjige J. Blair, H. F. Houghton i M. Rose, *Economic Concentration and World War II*, Washington 1946.

² В. Бокшицкий, *Технико-экономические изменения в промышленности США во время второй мировой войны*, Госполитиздат, Москва, 1947.

³ С. Вишнев, *Промышленность капиталистических стран во второй мировой войне*, Издательство академии наук СССР, 1947.

Posle uvođenja kooperacije u proizvodnji brodova »liberti« uštedeno je u radnom vremenu 76%, a u proizvodnji minopolača 65%.⁴

U vezi sa sinhronizacijom rada kooperanata sa proizvođačima finalnih artikala, u SAD je za vreme drugog svetskog rata znatno porasla i mehanizacija knjigovodstva.

U Nemačkoj su od početka drugog svetskog rata favorizovana velika preduzeća putem prioriteta u obezbeđivanju radne snage i re-produkcionog materijala. Pored toga su posebnim zakonom zatvorena sitna preduzeća, da bi se radna snaga, oprema i materijal koristili u većim i bolje organizovanim preduzećima.

U Francuskoj je 1942. god. u istu svrhu zatvoreno 1.300 fabrika.

U Velikoj Britaniji takođe su velika preduzeća uživala prioritet u dodeli radne snage i reproduktionog materijala. Početkom 1941. prema planu »industrijskih jezgra« izvršena je koncentracija, naročito u tekstilnoj industriji, industriji papira, obuće, stakla, foto-aparata, rukavica itd. Tako je od 10.000 preduzeća zatvoreno 3.500, čime se dobilo na raspolaganje za važniju ratnu proizvodnju 250.000 radnika. Kooperacija je bila jako razvijena. Vazduhoplovne fabrike dobijale su od kooperanata više od polovine ukupne vrednosti elemenata, a u pojedinim slučajevima i 85—90%, pa se finalna izrada, u stvari, sastojala u montaži.⁵

U italijanskoj crnoj metalurgiji izvršena je za vreme priprema između dva svetska i za vreme drugog svetskog rata centralizacija putem kompanije Finsider koja je sprovela specijalizaciju proizvodnje (visoke peći — Ilva, čelik i valjaonice — Ilva, Konje, Falk, Ansaldo i Odero-Terni) s usklađenim asortimanom.

Bila je razvijena i kooperacija, pri čemu su stara, velika preduzeća igrala ulogu organizatora proizvodnje, s tim što su najvažnije faze proizvodnje bile u njihovim rukama (Montekatini: hemija i laki metali; Ansaldo: artiljerijska oruđa, oklopi i brodogradnja; Breda-Romeo: artiljerijska oruđa, mitraljezi, municija, avioni, automobili, avionski motori; Odero-Terni-Pjadjo: brodogradnja, oklopi, topovi, avioni, streljačko oružje, kuglična ležišta itd.; Kaproni-Izota-Fraskini: avioni, elise, avionski motori, mašine alatke; Savoja: avioni; Pireli: gasmaske, gumeni proizvodi itd.)⁶

U Velikoj Britaniji, za vreme drugog svetskog rata, ratni poljoprivredni komiteti grofovija rekvirirali su gazdinstva i uzimali zemlju koja nije bila intenzivno obrađivana. Tako je poništeno oko 2.000 ugovora o zakupu sa farmerima u ukupnoj površini od oko 200.000 akri, a sami komiteti su rukovodili proizvodnjom na 300.000 akri koje farmeri nisu mogli intenzivno da obrađuju.

⁴ Prof. dr inž. Vukan Dešić, *Organizacijsko-ekonomski aspekti integracijskih kretanja u mašinskoj i elektroindustriji*, izdanje *Saveza mašinskih i elektro-tehničkih inženjera i tehničara Jugoslavije*, Beograd, 1963.

⁵ Л. Я. Эвентов, *Военная экономика Англи*, Госполитиздат, Москва 1946.

⁶ С. Вишнеv, *Военная экономика фашистской Италии*, ОГИЗ, Госполитиздат, Москва, 1946.

Međutim, neophodno je pomenuti da je uporedo sa pomenutom koncentracijom u ratu tekao i proces izgradnje industrije izvan velikih gradova i najviše ugroženih oblasti, kao i proces dekoncentracije postojećih kapaciteta radi njihove zaštite.

Tako je u SAD broj preduzeća u gradovima sa više od 100.000 stanovnika opao u periodu 1940—1947. god. od 1/2 na 1/3. U Velikoj Britaniji do kraja 1941. god. 25% objekata izgrađeno je u severozapadnom delu zemlje, 25% u srednjoj Engleskoj, 21% u severoistočnoj Engleskoj, a samo 18% u neposrednoj blizini Londona. Umesto 3 fabrike naoružanja (arsenal u Vulviču, fabrike u Ifildu i u Uolten Ebi) sa oko 10.000 radnika, proizvodnja je dekoncentrisana na 44 fabrike sa oko 350.000 radnika. Naročito je disperzirana vazduhoplovna industrija (Vikers Armstrong — 1 fabrika na 25 mesta, 1 na 37 mesta; Uestlend — 1 fabrika na 29 mesta; Sjupeamarin — 1 fabrika na 34 mesta, 2/3 proizvodnje Harikena na 48 mesta itd. Pri tome je radna površina povećana 17 puta i organizovana je uspešna kooperacija. U Nemačkoj je pred drugi svetski rat pojačan udeo kapaciteta u centralnim delovima zemlje u hemijskoj industriji, crnoj metalurgiji, mašingradnji, metaloprerađivačkoj i industriji goriva, a za vreme rata građeni su kapaciteti i u Šleziji, Čehoslovačkoj itd. Slične mere preduzimane su pred drugi svetski rat i u francuskoj vazduhoplovnoj industriji.⁷

Iz iznetih primera vidi se da su centralizacija kapitala, koncentracija proizvodnje, kao i drugi vidovi integracije, ubrzani za vreme drugog svetskog rata. Glavni razlog je ležao u nužnosti što racionalnijeg korišćenja radne snage, sirovina, polufabrikata i opreme. Pri tome su monopoli svakako išli i za posebnim ciljevima, koristeći svoj dominantan uticaj na državni aparat. Naročito je razvijena jaka kooperacija, uz istovremeni uticaj na raspored kapaciteta radi njihove zaštite. Međutim, u zemljama koje su bile više izložene protivničkim dejstvima, pojavili su se i nedostaci integracije. Ovo je naročito došlo do izražaja u Nemačkoj, gde je kooperacija usled smetnji u saobraćaju bila jako otežana. Pojedini kooperanti su imali dovoljno reproduktionog materijala na zalih i proizvodili su elemente i sklopove, ali ih nisu mogli na vreme isporučiti.

Neke negativne strane integracije verovatno bi još više došle do izražaja u eventualnom budućem ratu.

U prvom redu, u saobraćaju bi verovatno nastale mnogo veće teškoće. U vezi s tim mogla bi da bude jako otežana kooperacija specijalizovanih kapaciteta, naročito onih koji su razmešteni na velikim udaljenostima. Međutim, sužavanje kooperacije radi savlađivanja saobraćajnih teškoća moglo bi dovesti ne samo do smanjenja obima proizvodnje, nego i do sužavanja njenog asortimana.

⁷ Podaci o dekoncentraciji industrije uzeti su iz sledećih izvora:

G. A. Lincoln, *Economics of National Security*, Prentice Hall Inc., New York 1954.

Wagenführ, *Die deutsche Industrie im Kriege*, Duncker und Humblot, Berlin 1954.

Ranije citirana knjiga L. Eventova.

Kohan, *Works and Buildings*, Longmans, Creen and Co, London 1952.

Koncentracija proizvodnje u kombinatima⁸ bila bi povoljnija sa gledišta savlađivanja teškoća u saobraćaju, jer bi svaki kapacitet obuhvatio znatan deo ili sve faze izrade finalnih artikala. Međutim, sa gledišta zaštite to rešenje ne bi odgovaralo, jer bi ovakvi kapaciteti predstavljali vrlo unosne ciljeve, pa bi, čak i pod pretpostavkom da se obezbede jakom protivvaždušnom odbranom, bili znatno ugroženi. Sem toga, ovakav vid koncentracije vodi stvaranju malog broja istovetnih kapaciteta, tako da postoji veći rizik da proizvodnja određenog asortimana bude obustavljena usled neprijateljskih dejstava.

Znači, za ratne uslove bi najviše odgovaralo organizovanje proizvodnje na manjim kapacitetima koji bi bili rastresiti raspoređeni, ali ne suviše daleko jedan od drugog. Ovakvi kapaciteti bi mogli da međusobno kooperiraju, jer bi se lakše savlađivale saobraćajne teškoće.

Pomenuta rešenja mogla bi se prihvatiti pri izgradnji novih kapaciteta za najprioritetniju ratnu proizvodnju koji bi bili posebno zaštićeni. Ona bi se mogla usvojiti i pri dekoncentraciji većih, ugroženih kapaciteta koja bi se izvršila u zaoštrenoј međunarodnoj situaciji ili u toku rata, ako bi za to bilo vremena i uslova. Kako bi se u drugom slučaju dekoncentracija verovatno vršila prvenstveno u manja preduzeća i radionice, bilo bi često neizbežno da se pojedini kapaciteti odvoje i oni bi postali kooperanti.

Valja napomenuti da manji, specijalizovani kapaciteti,⁹ naročito oni u oblastima koje bi, s obzirom na položaj, geografski sklop i ostale uslove bile relativno manje ugrožene, mogu odigrati značajnu ulogu u vezi s prihvatom ranije pomenutih dekoncentrisanih većih kapaciteta, a mogu se i kompletirati mašinama i uređajima, kao i odgovarajućim pristrojima i osposobiti za samostalnu proizvodnju ili usluge. Sve to može biti unapred isplanirano, tako da se u ovakvim kapacitetima čuva dokumentacija i alat, a po potrebi i konzervirana specijalna oprema koja u miru nije neophodna, kao i rezerve u reprodukcijom materijalu. Očigledno je da takvi kapaciteti imaju više uslova za postojanje i razvoj ako su u miru udruženi s jačim preduzećima putem dugoročne kooperacije ili nekog drugog vida integracije.

⁸ Masovna proizvodnja u kombinatima je najrazvijenija forma koncentracije. U njoj je sjedinjeno nekoliko uzastopnih faza dobijanja i prerade sirovina ili njihova kompleksna prerada, odnosno korišćenje njihovih nuzproizvoda i otpadaka. Kombinati mogu biti i u proizvodnji srodnih ili različitih artikala iste grane radi kompletiranja složenih proizvoda ili radi međusobne dopune asortimana, kao i mešoviti (delom više uzastopnih faza prerade sirovina, a delom proizvodnja srodnih ili raznih artikala iste grane). U kombinatima se ostvaruje specijalizacija i kooperacija na jednom mestu, pretežno u uslovima neprekidne masovne proizvodnje i boljeg korišćenja sirovina, energije, opreme i radne snage, kao i uštede troškova, naročito za transport. Proizvodnja u kombinatima raširena je u svim razvijenim zemljama, naročito u metalurgiji, hemijskoj, tekstilnoj i prehrambenoj industriji.

⁹ Preduzeće koje proizvodi finalne artikle u kooperaciji s drugim preduzećima, a često i najvažnije elemente, odnosno sklopove, posebno je zainteresovano za zajednički uspeh u proizvodnji i ono redovno podstiče i organizuje proizvodnju u kooperaciji. U njegovom je interesu da preduzeća koja s njim kooperiraju napreduju, da što pre postignu isti ili približno jednak nivo, kako u tehnološkom, tako i u organizacijskom pogledu, pa im često pruža pomoć radi proširivanja i modernizovanja kapaciteta. Ovo preduzeće ponekad u drugim mestima, na izvorima sirovina i radne snage, osniva sopstvene pogone koji se kasnije osamostaljuju, ali ostaju s osnivačem udruženi putem dugoročne kooperacije.

U vezi s integracijom u industriji sa gledišta narodne odbrane treba pomenuti i sledeće: poslovna udruženja i uopšte poslovna saradnja¹⁰ preduzeća olakšava standardizaciju i tipizaciju, kao i sprovođenje odgovarajućeg uticaja da se u razvoju lakše pronađu ona rešenja koja pored mirnodopskih potreba obezbeđuju i uslove za preorijentaciju na proizvodnju po prioritetnom ratnom asortimanu. Pored pomenutog, integracija u crnoj i obojenoj metalurgiji, velikohemijskoj, gumarskoj i metaloprerađivačkoj industriji omogućava racionalnije korišćenje sirovinskih baza i bolje snabdevanje industrije naoružanja i specijalne opreme reprodukcijom materijalom, kao i elementima za ugrađivanje za vreme mira, a time i uspešnije i racionalnije stvaranje ratnih rezervi u gotovim proizvodima (koje bi u nuklearnom ratu, naročito u njegovom početnom periodu, imale izvanredan značaj) a po potrebi i u reprodukcijom materijalima. U farmaceutskoj industriji integracija je posebno važna jer stvara uslove za osamostaljivanje ove grane u proizvodnji lekova i za suzbijanje orijentacije na konfekcioniranje uvoznih materijala. Udruživanje u proizvodnji i remontu mašina alatlika omogućava, pored ostalog, evidentiranje tipičnih mašina koje bi se u ratu mogle upotrebiti za prioritetnu ratnu proizvodnju, kao i mogućnosti njihovog adaptiranja u te svrhe. Naročito je važna integracija u elektronskoj industriji koja traži vrlo veliku koncentraciju stručnih kadrova za naučnoistraživački i razvojni rad, kao i specijalizaciju proizvodnje, što je važan uslov da se smanji zavisnost od uvoza elektronske opreme. Ovo je važno ne samo radi tipizacije i standardizacije uređaja za veze i njihovih elemenata, o čemu će biti reči kasnije, nego i zbog potreba ostalih industrijskih grana za čiji razvoj elektronika dobija sve veći značaj. Ne treba posebno isticati značaj integracije u industriji motora i motornih vozila, kako u pogledu standardizacije i tipizacije, tako i u pogledu rasporeda i broja kooperanata koji proizvode pojedine sklopove i rezervne delove. Integracija u dobijanju, preradi, prometu i transportu nafte i njenih derivata očigledno ima veliku važnost za ratne pripreme, ne samo sa gledišta unapređivanja ove grane i protivpožarnih mera nego i radi uticaja na raspored skladišta, ambalaže, transportnih sredstava itd.

Integracija u građevinarstvu, kako između manjih, istorodnih građevinskih preduzeća, tako i između projektantskih organizacija i građevinske, instalaterske i montažne operative odgovara i potrebama odbrane. Dobro opremljena, koncentrisana i specijalizovana preduzeća više odgovaraju za obrazovanje pogona i ekipa za spasavanje, raščišćavanje, otklanjanje posledica od napada i ostale potrebe zaštite, kao i

¹⁰ Poslovna udruženja se obrazuju radi usklađivanja asortimana proizvodnje i podele rada među preduzećima u vezi s potrebama tržišta, radi zajedničkog naučno-istraživačkog i razvojnog rada u cilju poboljšanja kvaliteta i rentabilnosti proizvodnje, kao i radi osvajanja novih proizvoda, osposobljavanja kadrova, zajedničkog snabdevanja reprodukcijom materijalima, zajedničkog istupanja na spoljnjem tržištu, zajedničkim investicijama, kao i specijalizacije i kooperacije. (Kao uspešan primer poslovnog udruživanja u nas može se navesti ono u crnoj metalurgiji koje usklađuje proizvodnju visokih peći, čeličana i valjaonica, snabdevanje sirovinama, programe valjaoničkog asortimana, izvoz čelika, naučno istraživanje, standarde i sl.) Poslovna saradnja se ostvaruje iz sličnih razloga kao kod poslovnih udruženja, putem ugovora ili usmerenih sporazuma na duži ili kraći rok.

stvaranje pogona za izvršavanje drugih prioritetnih ratnih zadataka, nego mala, svaštarska, slabo opremljena preduzeća. Ukoliko se ostvari dalja integracija, moguće je, u vezi sa standardizacijom i tipizacijom, lakše sprovođenje uticaja u smislu orijentacije na pokretljiviju opremu, kao i njeno prilagođavanje, specifičnim potrebama određenih ratnih zadataka, naročito spasavanja, raščišćavanja, kopanja rovova i sl. Integracija građevinarstva i industrije građevinskog materijala omogućava lakše sprovođenje uticaja kako bi u standardizovanju građevinskog materijala i načina građenja, naročito tipskih elemenata, došli do izražaja i specijalni ratni zahtevi. Međutim, treba imati u vidu da integrisana, velika građevinska preduzeća imaju gradilišta po celoj zemlji, što bi stvaralo probleme u njihovom brzom povezivanju, u slučaju potrebe, s najbližim srodnim kapacitetima.

Velika poljoprivredna dobra i poljoprivredno-industrijski kombinati¹¹ sa svojom organizacijom, opremom i rezervama predstavljaju solidne izvore za obezbeđenje potreba u ratu. Oni raspolazu i boljim sredstvima za preduzimanje mera zaštite (evakuacija teške stoke kamionima i prikolicama, klanje stoke koja se ne može evakuirati teranjem, odnosno prevozom, prerada mesa radi evakuacije, rezerve u fitotehničkim i zootehničkim sredstvima i sl.). Istina, velika poljoprivredna dobra i kombinati više zavise od električne energije, goriva i rezervnih delova, nego manja i individualna gazdinstva. Međutim, u razvijenijim zemljama poljoprivreda postaje sve više zavisna od tehnike, pa bilo da je integrisana ili rasparčana.

Ukoliko je razvijena kooperacija između prerađivačke industrije i zemljoradničkih zadruga i poljoprivrednih dobara, kao i između zadruga, dobara i individualnih proizvođača,¹² lakše je preći na ratnu organizaciju i obezbediti proizvodnju koristeći najracionalnije sve raspoložive kapacitete. Pored ovoga, u razvijenim poljoprivredno-industrijskim kombinatima lakše je obezbediti naučnoistraživački i razvojni rad na konzerviranju i zaštiti namirnica u skladu sa uslovima u ratu.

U trgovini¹³ bi se kao osnovni zadaci u ratu postavila zaštita robnih fondova i prilagođavanje trgovinske mreže potrebama otkupa i snabdevanja.

¹¹ U poljoprivredno-industrijskim kombinatima, kao vidu integracije raznih privrednih oblasti ostvaruje se najviši oblik integracije poljoprivrede i industrije. Tu se na jednom mestu ili u bližoj okolini (često u dovoljno rastresitom rasporedu sa gledišta zaštite), sprovodi kooperacija između ratarske i stočarske proizvodnje, fabrika (mešavina) stočne hrane i fabrika za preradu poljoprivrednih proizvoda (uljare, šećerane, klanice, fabrike mleka u prahu itd.). Kao primer uspešnog udruživanja ovakve vrste u nas mogu se navesti Industrijsko-poljoprivredni kombinat u Osijeku, »Servo Mihalj« u Zrenjaninu, Poljoprivredno-industrijski kombinat u Belju i dr.

¹² Prema podacima Glavnog saveza zemljoradničkih zadruga, u 1963. godini su 2.424 zadruge ostvarile poslovnu saradnju sa ukupno 1,018.765 privatnih gazdinstava, odnosno 39% od njihovog ukupnog broja. (Dve godine ranije bila su obuhvaćena 876.753 gazdinstava.) Od ukupnog broja individualnih gazdinstava koja su kooperirala bilo je angažovano 829.242 u ratarskoj, 268.512 u stočarskoj proizvodnji, a 17.753 u višegodišnjim zasadima. (*Ekonomika politika* od 18. V 1964. godine)

¹³ Integracija u trgovini takođe povećava mogućnosti rentabilnog poslovanja. Ona pruža veće mogućnosti za podizanje skladišta i prodavnica, kao i modernih manipulacionih uređaja. U integraciji se lakše ostvaruje specijalizacija trgovinskih preduzeća i pojedinih prodavnica, nabavka neposredno od pro-

Za zaštitu robnih fondova putem njihovog sklanjanja iz velikih gradova i sa ugroženih pravaca podesnija su velika trgovinska preduzeća. Ona raspoložu prevoznim sredstvima, uređajima za manipulaciju i skladišnim prostorom, imaju uslove za selekcioniranje i evakuaciju robe, a u slučaju potrebe i za dekontaminaciju. U takvim, velikim preduzećima ima i uslova za tipizaciju ambalaže i sprovođenje odgovarajućeg uticaja u pogledu njenih dimenzija radi lakše manipulacije i prevoza, kao i njenih tehničkih osobina sa gledišta zaštite od ABH sredstava.

Ovo se odnosi i na prilagođivanje organizacije potrebama otkupa i snabdevanja u ratu u vezi s promenama u grupisanju stanovništva zbog ratnih dejstava i s ostalim ratnim okolnostima. Razvijena, velika trgovinska preduzeća lakše se mogu prilagoditi ovim organizacijskim promenama i izvršiti odgovarajuće pripreme za vreme mira, nego sitna, slabije opremljena preduzeća. Velika, dobro opremljena ugostiteljska preduzeća mogu mnogo bolje organizovati masovnu društvenu ishranu, kako na postojećim lokacijama naselja, tako i za evakuisano stanovništvo na mestima prihvata, nego mala preduzeća kojima je teže da nabave ambalažu i na vreme zamenjuju zastarelu opremu, da obezbede skladišta i prevozna sredstva.

Ovde treba pomenuti da je sa gledišta odbrane posebno značajna integracija preduzeća za otkup i prodaju prehrambenih artikala, jer omogućava uspešnije stvaranje rezervi za intervencije na tržištu i koje se mogu upotrebiti i u ratu.

Integracija u saobraćaju¹⁴ olakšava korišćenje kapaciteta, rukovođenje u ratu, racionalnije poslovanje i stvara uslove za brzi razvoj svih grana saobraćaja, a time i stvaranje šire materijalne baze za njihovo prilagođavanje ratnim potrebama (stvaranje ratnih rezervi, jezgra ratnih remontnih kapaciteta i sl.). Na primer, neko dobro opremljeno autotransportno preduzeće, sa tipiziranim vozilima, sa zalihama rezervnih delova i sa odgovarajućim servisom može se lakše prilagoditi ratnoj situaciji, nego više malih preduzeća na istoj teritoriji, jer su najčešće slabije opremljena.

U ratu mogu nastupiti situacije u kojima bi, usled brzog pomeranja fronta i mogućnosti odsecanja pojedinih delova teritorije, u sa-

izvođača, bolje sagledavanje tržišta i stvaranje zaliha koje odgovaraju stvarnim potrebama. Putem koncentracije robe raznog asortimana, u robnim kućama se olakšava izbor i time se znatno povećava promet. Zajedničko snošenje rizika takođe poboljšava poslovanje, naročito ako se radi o lako pokvarljivoj robi.

Integracija trgovine i industrije korisna je sa gledišta povezivanja industrije s unutrašnjim i međunarodnim tržištem i pozitivnog uticaja na industriju u smislu njene specijalizacije i kooperacije. Pored ovoga, industrija postaje zainteresovana za proširivanje i modernizovanje trgovinskih kapaciteta, kao i njihovu specijalizaciju pa joj u tom smislu pruža pomoć. (Kao dobar primer uspešne saradnje u nas mogu se navesti industrija kablova, cinka i olova i odgovarajuća spoljnotrgovinska preduzeća.)

¹⁴ U saobraćaju je u većini zemalja integracija najviše napredovala na železnicama i u telekomunikacijama. U drumskom saobraćaju ostvaruje se trajna saradnja između pojedinih preduzeća u pogledu zajedničkih linija, stanica, servisa, prodaje karata i sl., a vrši se i fuzija manjih preduzeća. U pomorskom saobraćaju sklapaju se sporazumi o podeli linija i tereta, zajedničkom riziku i sl. Takođe pojedine grane saobraćaja međusobno kooperiraju, kao: preduzeća luka i skladišta sa železnicama, železnice sa auto-transportnim preduzećima.

braćaju bila neophodna elastična organizacija, deljiva na manje jedinice. Pored toga, izvesne forme decentralizacije koje u miru ne bi bile rentabilne, u ratu bi bile podesne (na primer, integracija na željeznicama može da vodi smanjenju broja radionica za održavanje dizel-lokomotiva i sl.).

Integracija između raznih saobraćajnih grana odgovara i ratnim potrebama. Na primer, ako željeznice raspolažu jakim parkom drumskih vozila i odgovarajućom organizacijom, mogu i bez pomoći sa strane da otklanjaju i veće prekide u saobraćaju. Njihova sposobnost za otklanjanje prekida još se više povećava ako ostvaruju dugoročnu kooperaciju sa auto-transportnim preduzećima.¹⁵

Poseban značaj za odbranu ima integracija u oblasti telekomunikacija. Saradnja svih preduzeća i ustanova koje grade i nabavljaju telekomunikacijske uređaje i rukuju njima (poštansko-telegrafsko-telefonskih organizacija, radio-televizije, željeznica, elektroprivrede, građevinskih preduzeća, vojnih organa itd. (u pogledu izbora tipova, lokacije predajnika, radio-relejne mreže, zajedničke izgradnje uređaja i sl. ne samo što omogućava da se dođe do najracionalnijih rešenja uz najmanje izdatke nego obezbeđuje i najlakše sprovođenje uticaja sa gledišta potreba odbrane u ovako važnoj oblasti. U prvom redu, ovakvom saradnjom obezbeđuje se izbor takvih uređaja koji mogu međusobno da rade i koji koriste zajedničke rezervne delove, omogućava se stvaranje jedinstvenog sistema veza u kojem bi u ratu svi korisnici imali odgovarajuće udele prema prioritetima zavisno od konkretne situacije, uz jednovremeno optimalno korišćenje raspoloživih sredstava.

Opšta integraciona kretanja u privredi upućuju i na integraciju u oblasti naučnoistraživačkog rada, što je već pomenuto u izlaganjima koja se odnose na pojedine privredne oblasti. Specijalizacija, bolja podela rada i veća efikasnost korisne su i sa gledišta potreba odbrane. Posebno je integracija sa gledišta odbrambenih priprema značajna zato što obezbeđuje lakšu evidenciju kadrova i materijalnih sredstava, kao i lakše sprovođenje odgovarajućeg uticaja na programe istraživanja. Naročito je značajna integracija naučnoistraživačkog rada sa proizvodnjom.

Integracija u znatnoj meri olakšava planiranje unutar pojedinih preduzeća, kao i izradu društvenih, a time i odbrambenih planova. Horizontalna integracija olakšava da se uoče i razmotre problemi istovrsnih i srodnih kapaciteta, a vertikalna stvara mogućnosti za sagledavanje svih faza proizvodnje, potreba u sirovinama, reprodukcijom materijalima i delovima za ugrađivanje, kao i raspoloživih zaliha.¹⁶

¹⁵ U zapadnim vojnim časopisima nailazi se na gledišta da se u vezi s velikom ugroženošću željezničkog saobraćaja i potrebom njegove dopune drumskim, obe ove grane stave pod jedno rukovodstvo. (Dr. Ihno Krumpelt, *Logistik im Atomkrieg, Allgemeine Militär Rundschau*, br. 10/1958.)

¹⁶ U horizontalnoj integraciji udružuju se istovrsni i srodni kapaciteti, na primer, rudnici uglja međusobno, preduzeća mašinogradnje, elektroindustrije, hemijske industrije, mašinogradnje i sl., a u vertikalnoj razne faze prerade, odnosno korišćenja sirovina, kao što su rudnik s preradom rude u metal i dalja prerada metala, rudnik uglja, sušara i termoelektrana, rudarsko-hemijski kombinat itd.

Treba imati u vidu da integracija koja prelazi regionalne granice u izvesnom stepenu otežava povezivanje privrednih preduzeća s odgovarajućim lokalnim organima u toku odbrambenih priprema.

Iz iznetog se vidi da integracija povećava proizvodnju, omogućava znatan porast produktivnosti rada, rentabilnosti i ekonomičnosti u proizvodnji, uslugama i prometu, omogućava proširivanje međunarodne razmene i, uopšte, podiže privredni potencijal, a time i vojnu moć zemlje. Ona je korisna u svim oblastima, a naročito u proizvodnji, čime se daje podstrek njenom razvijanju i u oblasti prometa i usluga. Poseban značaj ima integracija u našim uslovima, gde se sprovodi uporedo sa decentralizacijom i jačanjem radničkog samoupravljanja.

Integracija sa gledišta odbrane ima i nedostataka, naročito u vezi s koncentracijom važnih kapaciteta na malom broju mesta, o čemu treba voditi računa u odbrambenim pripremama. Ovo zahteva detaljnije proučavanje procesa integracije u svakoj pojedinoj oblasti i grani.

Pukovnik

Mihajlo KOKOLJEVIĆ